

De militaire pivot naar China

Door hun afnemende economische macht moeten de Verenigde Staten openlijker op het leger vertrouwen om veel van hun doelstellingen te bereiken. De Verenigde Staten worden misschien wel zwakker, maar zijn nog steeds de grootste militaire macht op aarde. De militaire uitgaven van de VS in 2015 maakten ongeveer 36% van de totale militaire uitgaven ter wereld uit, evenveel als de acht volgende landen met de grootste militaire uitgaven samen.

Ondanks besparingen bedroeg het Amerikaanse defensiebudget voor 2016 nog 585 miljard dollar. Het totale militaire budget van China is verdrievoudigd sinds de jaren 1990 en daarmee staat het wereldwijd op de tweede plaats. Maar zelfs na verscheidene jaren met een groei van twee cijfers (bijvoorbeeld een stijging van 12,2% in 2014-2015 en nog eens 10% in 2015-2016) zijn de militaire uitgaven van China slechts 35% van die van de VS (China 215 miljard dollar, de VS 596 miljard dollar in 2015).

De militaire uitgaven van de VS bedragen gemiddeld bijna 4% van het bbp sinds 2000, met een daling tot 3,3% in 2015 als gevolg van Obama's bezuinigingen; de Chinese defensie-uitgaven blijven stabiel net onder de 2%. In 2015 stond China wereldwijd op de 55e plaats voor militaire uitgaven per capita, met 156 dollar per hoofd van de bevolking. Voor de VS is dat 1.854 dollar. Tussen 1990 en 2013 bedroeg het totale defensiebudget van de VS 12.500 miljard dollar (constante dollarwaarde 2011); in dezelfde periode besteedde China 1.600 miljard dollar, minder dan 13% van het Amerikaanse budget. Als we naar recentere jaren kijken, gaven de Verenigde Staten tussen 2000 en 2013 8.100 miljard dollar uit aan defensie, China minder dan 17% daarvan, of 1.400 miljard dollar.³⁸

De twee landen zijn niet te vergelijken als het gaat om materieel en hardware. In de hele wereld zijn er 22 vliegdekschepen in actieve dienst, waarvan 11 Amerikaanse en 2 Chinese. Het eerste van China is een omgebouwd vliegdekschip dat is overgekocht van de Sovjet-Unie en oorspronkelijk werd gebouwd aan het eind van de jaren 1980. China beschrijft het als een 'testplatform', hoofdzakelijk voor opleiding. Het tweede vliegdekschip is gebouwd in China en zal naar verwachting volledig operationeel zijn in 2019. De startbaan van beide schepen is ech-

ter alleen geschikt voor de allerlichtste vliegtuigen en voor helikopters. De Verenigde Staten hebben 9.600 kernwapens tegen 240 Chinese, tweemaal zoveel gevechtsvliegtuigen als China (3.318 tegen 1.500) en 71 kernonderzeeërs tegen 10 Chinese. Wat tanks en kleinere oorlogsschepen betreft zijn de twee landen meer aan elkaar gewaagd, maar de Verenigde Staten hebben een enorm arsenaal aan gevechtshelikopters (6.400), China niet, en ten minste 900 drones.³⁹

China heeft op enkele gebieden een technologische voorsprong op de VS; zo heeft het in 2011 de eerste testvlucht uitgevoerd van de Chengdu J-20, een stealth jachtvliegtuig van de jongste generatie.⁴⁰ En China staat sterker wat menskracht betreft: het Volksbevrijdingsleger is het grootste ter wereld met naar schatting 2,3 miljoen soldaten. De Verenigde Staten hebben ongeveer 1,5 miljoen mariniers en militairen.⁴¹ Het Amerikaanse leger is echter veel beter uitgerust en heeft recente ervaring met acties in verschillende omgevingen.

Hoe snel China de VS ook inhaalt op economisch gebied, de Verenigde Staten zullen nog tientallen jaren een militair overwicht hebben wereldwijd. Daarom willen de Verenigde Staten dit voordeel optimaal benutten bij het containment van China; dat is nog sterker het geval onder Trump. Als eerste stap zijn de Verenigde Staten begonnen hun militaire aanwezigheid rond de kust van China in het oosten en zuiden te versterken. Het belangrijke besluit van Obama om 60% van de door kernenergie aangedreven en hoogtechnologische marineschepen, waaronder ten minste zes vliegdekschepen, in de Pacific te stationeren werd geïmplementeerd. De Verenigde Staten hebben hun bases in Zuid-Korea sterk uitgebreid, een nieuwe basis in Darwin, Australië, geopend en onderhandeld over het gebruik van bases in de Filipijnen. Ze hebben een reeks militaire oefeningen met regionale partners opgezet, waarin China het nauwelijks verholde potentiële doelwit is.⁴² En er zijn plannen in ontwikkeling om China te omsingelen met stealth vliegtuigen: B2-bommenwerpers en F22- en F35-jachtbommenwerpers.⁴³

Als de Verenigde Staten deze verplaatsing van troepen en materiaal naar de Pacific willen voltooien, moeten ze de bestaande prioriteiten rigoureuus omgooien, en met name een eind maken aan de inzet van 'enorme middelen' in het Midden-Oosten en Afghanistan sinds 2002.⁴⁴

Dit verklaart waarom Obama er zo op aandrong om de militaire verplichtingen van de VS in Afghanistan en Irak te beperken en weigerde de leidende rol te spelen bij de aanval op Libië in 2011 – de eerste keer dat de Verenigde Staten een actie van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) niet direct leidden.⁴⁵ Wat Syrië aangaat hebben de Verenigde Staten herhaaldelijk verklaard dat er geen ‘*boots on the ground*’ komen. In Mali en Ivoorkust heeft Amerika het dirigerestokje overgedragen aan Frankrijk, dat steeds meer de leiding neemt voor het Westen en de NAVO in verscheidene Afrikaanse conflicten. Obama bleef ook hardnekkig aan de zijlijn staan toen er een bloedige burgeroorlog uitbrak in Zuid-Soedan. En de Verenigde Staten maakten duidelijk dat ze Kiev niet rechtstreeks militair zouden steunen in het conflict rond Oekraïne.⁴⁶

Al trekken de Verenigde Staten zich terug uit andere regio's om zich sterker op Azië te richten, de weerbarstige realiteit dwingt hen steeds weer om terug te komen en op te treden, is het niet tegen de opkomst van IS dan wel vanwege de Russische steun voor Assad of de crisis in Oekraïne. Dit betekende dat de Verenigde Staten zich niet volledig op Azië konden richten. Toch ging de verplaatsing van militair materiaal naar de Pacific onverbiddeijk door.

Als China zou reageren door de groei van zijn eigen militaire capaciteiten drastisch te versnellen, zou het land minder kunnen besteden aan sociale zaken en ontwikkeling. Een dergelijke keuze heeft niet alleen een sterk destabiliserend effect op de regionale betrekkingen van China, maar verhoogt ook de spanningen in de relatie met de VS. China heeft duidelijk gemaakt dat dit geen optie is. Door de toenemende aanwezigheid van Amerikaanse troepen en raketsystemen in de regio, samen met een stijging van de defensie-uitgaven in veel buurlanden, staat China echter wel onder druk om zijn eigen militaire capaciteiten te vergroten.

Een nieuwe Koude Oorlog?

Er is geen bewijs dat invloedrijke beleidsmakers in de VS, zelfs de meest extreme neocons zoals Donald Trump en zijn adviseurs, serieus overwegen om een oorlog tegen China te beginnen; zo'n conflict tussen atoom-

mogendheden zou verwoestingen op een ontoelaatbare schaal veroorzaken. De kern van de Amerikaanse strategie is om China te omsingelen met een indrukwekkende reeks de facto of de jure militaire allianties met de buurlanden van China, deze te stimuleren zich te herbewapenen en hen daarbij te helpen, en lokale geschillen met China aan te wakkeren.⁴⁷ Het eindspel is een strop die kan worden aangetrokken om China op militair, economisch en diplomatiek gebied te vetoën, te straffen, te bedreigen of onder druk te zetten, en de Chinese opties voor een aantal problemen te beperken.⁴⁸

Binnen het politiek-militaire establishment bestaan er natuurlijk verschillende meningen over hoe de Verenigde Staten moeten omgaan met China. Een invloedrijke groep is voorstander van samenwerking met China. Zo stelt Joseph Nye, onderminister van Defensie onder Bill Clinton, bijvoorbeeld: 'voor een correcte beleidsreactie op de opkomst van China moeten realisme en integratie in evenwicht zijn', en 'een conflict is niet onvermijdelijk'.⁴⁹ En voormalig minister van Binnenlandse Zaken Henry Kissinger riep Trump op een minder felle toon tegen China aan te slaan. Hij zegt dat 'een periode van langdurige co-existentie' met China mogelijk en wenselijk is.⁵⁰

Een nog krachtiger stroming, die veel gewicht heeft in het Republikeinse establishment, bij voorstanders van interventie in de Democratische Partij en in het hart van het Pentagon, is echter voor een veel agressievere opstelling. Deze groep gaat uit van het credo gehuldigd door de hele elite die het buitenlandbeleid bepaalt in de VS: het wereldleiderschap van de VS vormt de basis van de wereldorde en moet ten allen prijze verdedigd worden. Dit Amerikaanse 'exceptionalisme' stelt dat de Amerikaanse belangen, vanaf de oprichting van de staat, parallel lopen met de belangen van de democratie en de 'vrije wereld'. Zoals Thomas Paine, een van de *founding fathers*, stelde: 'Het ideaal van Amerika is in hoge mate het ideaal van de hele mensheid.'⁵¹ Of zoals George W. Bush 200 jaar later betoogde: 'Het verhaal van Amerika is het verhaal van vrijheid die zich verspreidt... De belofte die onze natie is aangegaan bij de oprichting is nog steeds onze grootste belofte: in onze wereld en hier in ons eigen land zullen we de grenzen van de vrijheid verleggen.'⁵²

Veel serieuze onderzoeken door zowel links als door de voorstanders van ‘links-liberaal imperialisme’ ontcrachten dit zelfrechtvaardigende en uiteindelijk fictieve relaas van de toekomst en mondiale rol van de VS. Aan de linkerkzijde wordt in allerlei werken, van het indrukwekkende *Tragedy of American Diplomacy* van William Appleman Williams uit 1959, tot het essay *Imperium and consilium* van Perry Anderson uit 2013, het egoïstische karakter van het Amerikaanse buitenlandbeleid belicht en aangetoond dat het uiteindelijk de belangen van Amerikaanse bedrijven en kapitaalstromen verdedigt en niet de vrede en de democratie.⁵³ Aan de rechterzijde wordt in werken zoals *Colossus* van Niall Ferguson uit 2005 ook gesteld dat het buitenlandbeleid van de VS helemaal niet ‘uniek’ is. Ferguson schrijft: ‘Amerikanen moeten erkennen dat hun eigen macht imperiale trekken heeft’, al steunt Ferguson die macht wel.⁵⁴ Zoals deze en andere analisten betogen, waren de Verenigde Staten niet alleen vanaf het begin expansionistisch, maar nadat ze de eigen koloniale expansie naar de Pacific hadden volbracht en Californië en Texas van Mexico hadden afgenomen, verdreven ze bovendien Spanje en de andere Europese mogendheden uit Zuid-Amerika. Vanaf het einde van de 19^e eeuw koesterden de Amerikaanse leiders het verlangen Groot-Brittannië te verdringen als wereldleider, ook al bezaten ze niet zo’n uitgestrekt territorium.⁵⁵ Een mythe wil dat de Verenigde Staten ‘tegen hun zin’ een supermacht zijn en een neiging tot ‘isolationisme’ vertonen. In werkelijkheid wordt het Amerikaanse beleid vooral gekenmerkt door een streven naar overheersing.

Dergelijke kritieken hebben de mentaliteit van het politieke establishment in de VS echter niet beïnvloed. Zoals Perry Anderson aanvoert: ‘Dat de opperheerschappij van de VS zowel nationaal als universeel een groot goed is, nemen beleidsmakers en hun adviseurs over het hele partijpolitieke spectrum voor vanzelfsprekend aan.’⁵⁶ Of zoals de voormalige Franse minister van Buitenlandse Zaken Hubert Védrine opmerkte: ‘De meeste grote Amerikaanse leiders en denkers hebben er nooit ook maar een seconde aan getwijfeld dat de Verenigde Staten door het lot waren gekozen als de “onmisbare natie” en dat ze moesten blijven heersen in het belang van de mensheid.’⁵⁷ Amerika is de ‘onmisbare natie’ bij uitstek omdat zijn belangen, volgens deze mythologie, op unieke

wijze samenvallen met de belangen van ons allemaal. Geen andere natie bekleedt deze bijzondere essentiële positie en alle alternatieven zullen de wereld in de oorlog storten.⁵⁸ Lid worden van de wereldfamilie van naties betekent dit wereldleiderschap van de VS aanvaarden.

Dat de Amerikaanse politieke elites over de hele linie deze mythe voor waar aannemen, betekent uiteraard nog niet dat ze het erover eens zijn hoe de Verenigde Staten hun leiderschap moeten handhaven. En er blijft altijd de vraag of het Amerikaanse volk de last die dat leiderschap met zich meebrengt bereidwillig aanvaardt.⁵⁹

Als het Chinabeleid dat de extreme neocons en supporters van Trump voorstaan de vrije hand zou krijgen, komt er een heruitgave van de tactieken die de Verenigde Staten tijdens de Koude Oorlog toepasten tegen de Sovjet-Unie. Van de jaren 1950 tot het eind van de jaren 1980 haalden de Verenigde Staten door militaire bondgenootschappen, vooruitgeschoven bases, grensinterventies (met name in Afghanistan), kruisraketten en marine-oefeningen een ijzeren strop aan rond de Sovjet-Unie. Deze tactiek werd afgewisseld met periodes van dooi, detente en het zoeken naar evenwicht. Op economisch gebied werd de Sovjet-Unie geconfronteerd met verboden en boycots en uitgesloten uit internationale handelsorganisaties en samenwerkingsprojecten voor wetenschappelijke en technologische ontwikkeling. Het land was diplomatiek geïsoleerd en had geen toegang tot de G7, het was kortom een internationale paria. Rusland werd bestempeld als een buitengewoon ondemocratisch land. Tegenstanders van deze Koude Oorlog en de bijbehorende atoomwapenwedloop kregen het stigma dat ze niet loyaal waren, het Sovjetregime goedpraatten, cryptocommunisten of spionnen waren. Ze werden het slachtoffer van mccarthyistische heksenjachten. Door de ideologische isolatie en militaire wurggreep zat de Sovjet-Unie gevangen achter een 'ijzeren gordijn', onderworpen aan wat een verpletterende militaire en strategische druk werd.

In dit boek stel ik dat deze episode een paar nuttige parallellen vertoont met wat de oorlogszuchtigste vleugel van het Amerikaanse establishment wil bereiken in verband met China, zij het in een heel andere internationale context: een nieuwe Koude Oorlog, waarin China is omsingeld door vijandige allianties en dankzij gerecyclede anticommunistische stijlfigu-

ren geen internationale steun meer krijgt. Vooral Trump en de neoconservatieven koesteren deze hoop op een herhaling van de Amerikaanse zege, ditmaal over een geïsoleerd en onderworpen China, maar behoud van het Amerikaanse leiderschap is een streven van het hele politieke establishment. Daarom bestaat de neiging om meningsverschillen over China af te doen als retoriek en over te gaan tot de orde van dag: de opties bepalen voor een mogendheid op zijn retour als de VS.

Zo is er binnen het Amerikaanse establishment een brede consensus over de noodzaak om het buitenlands en militair beleid voortaan te richten op Azië, regionale vriendschapsbanden aan te knopen en bondgenootschappen te versterken om China te omsingelen. Zelfs een ‘duif’ als Nye ziet het zo: ‘China heeft een warm welkom gekregen in de Wereldhandelsorganisatie, maar het veiligheidsverdrag tussen de VS en Japan is nieuw leven ingeblazen om te voorkomen dat China de buurlanden gaat intimideren... Amerikaanse bondgenoten helpen een omgeving te creëren waarin verantwoord gedrag wordt gestimuleerd.’⁶⁰

In hoofdzaak komt dat neer op een hardere opstelling van de naaste bondgenoten Japan, Zuid-Korea, Singapore en de Filipijnen, plus, wat schoorvoetender, Australië en Nieuw-Zeeland. Het betekent dat bepaalde banden die wat zwakker zijn geworden, zoals met Thailand en de provincie Taiwan, weer hechter worden. Daarnaast proberen de Verenigde Staten in het geveel te komen bij Vietnam door gebruik te maken van de spanningen in de Zuid-Chinese Zee. Washington heeft snel gereageerd op het openstellen van Myanmar en probeert de toenemende spanningen met Maleisië en Indonesië te verminderen. De Verenigde Staten zullen echter pas een goede krachtsverhouding op lange termijn met China in Azië kunnen bereiken als ze Rusland en India losweken van China en bondgenoot maken van het Westen.

De ongemakkelijke rol van China in het buitenland

De opkomst van China heeft de VS voor een probleem gesteld: de eigen macht neemt af, maar het land wil toch zijn leidende rol in de politieke en economische wereldorde behouden. Ook China heeft er echter problemen